

Л. Л. ЗАЛІЗНЯК,
Д. Ю. НУЖНИЙ

Неолітична стоянка Прибірськ 3 на Київщині

1976 р. за дорученням Київської обласної секції Товариства охорони пам'ятників історії та культури Л. Л. Залізник проводив археологічне обстеження долин рік Тетерів та Здвиж. Активну участь у цій роботі брали члени археологічного гуртка при Раді молодих вчених та відділі кам'яного віку ІА АН УРСР. У результаті розвідок було відкрито кілька нових мезолітичних та неолітичних пам'яток. Найбільш виразна колекція крем'яних виробів була зібрана гуртківцями Л. Ю. Нужним, В. Н. Степанчуком та іншими на стоянці Прибірськ 3, розташованій за 2,5 км на південний схід від с. Прибірськ Іванківського р-ну Київської обл.

Привертає увагу незвичайна топографія стоянки. Всі нині відомі мезонеолітичні пам'ятки Київського Полісся пов'язані з краєм першої надзаплавної тераси або піщаними підвищеннями у їх заплаві. Стоянка Прибірськ 3 розташована на плато лівого берега р. Тетерів, за 3 км від річки. Тут у рельєфі простежується заповнена торфом западина розміром 800 × 300 м, оточена високим підвищенням висотою 2—3 м. Це урочище має назву Чисті болота, і де осушення тут було озеро. Піски по його берегах інтенсивно розвівалися, а зараз вони засаджені молодими соснами. Кремій зібраний у видувах південно-східного берега озера, де з нього витікає струмок у напрямку до р. Тетерів. Площа стоянки дорівнює приблизно 200 × 50 м. Підомний матеріал збирався зі східної, центральної і західної її частин і був зашифрований окремо (відповідно Прибірськ 3а, 3б, 3в). На площі стоянки закладено 4 шурфи, але культурний шар виявити не вдалося. Він, очевидно, значною мірою (якщо не повністю) був знищений видувами.

Вивчення комплексу Прибірськ 3 дає можливість вважати його відносно чистим, а тому розглядати як єдине ціле.

Для виготовлення знарядь праці мешканці стоянки використовували місцевий східноволинський кремій сірих та жовтих відтінків. У колекції Прибірськ 3 налічується 1543 кремені. Індекс пластинчастості, враховуючи знаряддя на пластинках, становить 13%. Пластини середніх, рідше великих розмірів. Огранування досить неправильне. Виробів із вторинною обробкою 200 екз. (12,2% комплексу).

Для набору мікролітів характерне переважання трапецій високої форми (рис. 17, 18). Виразною серією представлені власне високі трапеції, виготовлені з перетинів пластин (рис. 8—12, 14), та малі транше-трапеції високої форми, виготовлені з відщепів (рис. 2—7, 18). У комплексі відсутні низькі трапеції, а серія середньовисоких незначною мірою відрізняється від високих (рис. 13, 15—17). Ці вироби часто мають один бік неретушований (рис. 5, 9—11, 17) або ретушований частково (рис. 2, 7, 16). Найчастіше крута чи напівкрута ретуш має напрямок з черевця на спинку, але трапляються і нанесена зі спинки (рис. 4), й зустрічна (рис. 3). Привертає увагу трапеція, оброблена двобічною половою ретушю, що заходить на спинку (рис. 1), а також пластина з тупо скошеним кінцем, що, можливо, являє собою незакінчену трапецію.

Серед мікролітів стоянки є уламок пластинки та вістря з притупленим краєм (рис. 19, 20). Мікрорізці Прибірська 3, імовірно, належать до відходів виробництва мікролітів (рис. 21—23). Знайдено також два черешкові наконечники стріл. Один поствіверський на пластині (рис. 24), другий виготовлений у первинного відщепу з частково двобічним ретушуванням по краях (рис. 25).

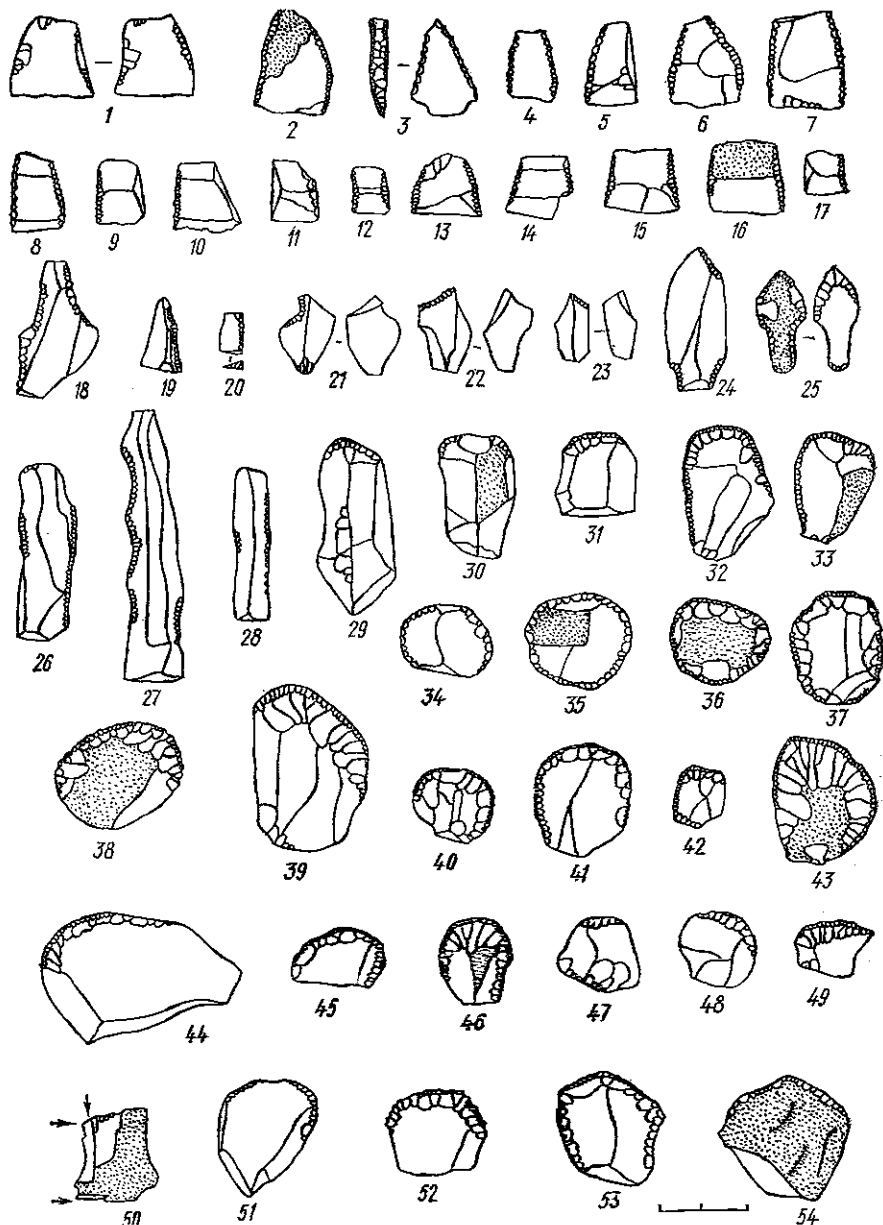
Найчисленніші знаряддя Прибірська 3 — скребки. Їх у колекції налічується 67, що становить 34% виробів зі вторинною обробкою. Домінують скребки неправильної форми на відщепі (рис. 44—49, 51—54), меншу роль відіграють підокруглі (рис. 34—43), ще менш виразна серія кінцевих. Вони досить неправильної форми, часто ретуш заходить на край заготовки (рис. 29—33). Четверта частина скребків оброблена половою, майже хвилястою ретушю (рис. 38, 39, 43, 46).

Різців всього п'ять. Вони виготовлені на відщепках, неправильні й невиразні (рис. 50).

У колекції наявні також ретушовані пластини (рис. 26, 28), анкоші (рис. 27), відщепи з ретушю та відбійники з кристалічних порід.

Матеріали стоянки Прибірськ 3 мають багато спільного з неолітичними комплексами Київського Полісся — Тетерів 6, Гавронщина, Бородянка 46¹, де була знайдена

¹ Залізник Л. Л. О мезолітических и неолитических памятниках долины Здвижа. — АО 1974 г. М., 1975, с. 280—281.

Крем'яний інвентар стоянки Прибiрськ 3:

1—18 — трапеції; 19—20 — пластинки з притуленим краєм; 21—23 — мікрорізці; 24—25 — наконечники стріл; 26, 28 — пластинки з ретушю; 27 — анкош; 29—49, 51—54 — скребки.

Типологічний список виробів стоянки Прибiрськ 3

Трапеції високі (рис. 8, 12, 14)	6
Трапеції малі транше (рис. 2—7, 18)	7
Трапеції середньовисокі, що наближаються до високих (рис. 3, 15—18)	5
Трапеції з ретушю, що заходить на спинку (рис. 2)	1
Уламки трапецій	6
Пластинки з притуленим краєм (рис. 19, 20)	2
Вістря стріл на пластинах (рис. 24, 25)	2
Мікрорізці (рис. 21—23)	7
Пластинки з тупо скошеним кінцем	1
Скребки кінцеві на пластинах атипові (рис. 29)	3

Скребки кінцеві на відщепіх атішові (рис. 30, 31)	6
Скребки кінцеві на відщепіах з ретушою, що заходить на край (рис. 32, 33)	4
Скребки підокруглі (рис. 34—43)	11
в тому числі скребки-різачи	7
Скребки неправильні	43
в тому числі скребки-різачи	11
Різиці кутові на відщепіах	4
Різиці кутовий на відщепі, волітійній (рис. 50)	1
Пластини з ретушою (рис. 26, 28)	14
Пластини з несистематичною ретушою	15
Анкоші на відщепіах (рис. 27)	4
Відщепи з ретушою	41
Нуклеусоподібні уламки	30
Пластини	250
Відщепи та уламки	1108
Всього	1543

неолітична кераміка. Але в комплексі Прибірська є ряд пізніших рис (трапеція з ретушою, що заходить на сиваку, скребачка-різачи, хвиляста ретуш на деяких виробках). Останні виразно представлені в колекції з Микільської Слобідки 4, де трапеції з ретушою, що заходить на сиваку, супроводжуються пізньонеолітично-єнеолітичними формами (крем'яга сошета з шліфованим лезом, одноплосинні нуклеуси, аналогічні тривільським тошо) *. Зв'язує комплекс Прибірська 3 та Микільської Слобідки 4 й набір скребачок (неправильних та підокруглених) на відщепіах. У колекціях Гавронщини, Бородянки 4б, Тетерева 6 домінує кінцева скребачка на відщепі.

Таким чином, стоянка Прибірськ 3 датується неолітом. Відсутність кераміки у комплексі, напевно, пояснюється несприятливими умовами її збереження у піску.

Набір розглянутих крем'яних виробів досить характерний для неолітичних пам'яток Київського Полісся. Серед геометричних мікролітів переважають трапеції високої форми, часто на відщепіах, досить недбало оформлені. У невеликій кількості, як правило, трапляються мікропластинки з притупленим краєм та постсвідерські вістря стріл. Значного розвитку досягла техніка мікрорізня. Макроліти бувають рідко і не в кожному комплексі. Індекс пластинчастості 10—15%.

Всі ці риси відрізняють неоліт Київського Полісся від неоліту півдня України, що значною мірою склався на базі кукрекської мезолітичної культури, та від неолітичних пам'яток Житомирського Полісся. Останні, хоча мають ряд спільних ознак з відповідними матеріалами Київського Полісся, відрізняються насамперед значним розвитком макролітичної техніки (стоянки хут. Тетеревський, гирло Злобича, Моства, уроч. Піщане, верхні шари).

Враховуючи незвичайну топографію стоянки Прибірськ 3, дослідникам мезоліту та неоліту поліських районів України слід звернути увагу на пошуки пам'яток не тільки по берегах річок, але й поблизу верхніх боліт та озер.

* Зблизь В. М. Ізюмська — Фонди ІА АН УРСР.